

ÂŞIK ŞİİRİNE MÜDAHALELER -4- ÂŞIK ŞİİRLERİNİ KİMLER KARIŞTIRIYOR?

Prof.Dr. Saim SAKAOĞLU

Zaman zaman okuyucularımın ilgisine sunduğum bir konu var, yeri gelmişken bir de burada kısaca hatırlatıvereyim. Kemal Demiray'ın ortaokul *Türkçe* kitabındaki iki âşık şiirini okuyalı neredeyse 67 yıl oluyor. Onlardan ilki Karaca Oğlan'ın,

*Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma*
mısralarıyla başlayan koşması ile Sümmanî'nin,

*Şu karşığı yüce dağlar
Acep bizim dağlar mola*
mısralarıyla başlayan semaisi idi.

Aradan yıllar geçti, ben bir âşık edebiyatı araştırmacısı oldum ve gördüm ki bu şiirlerden ilki TRT repertuarında başka bir âşık adına derlenmiş türkü olarak okunuyor, ikincisi ise başka bir âşığa ait bir şiirmiştir.

Bu yanıltmaların sorumlusu kimler acaba? İlkinde Karaca Oğlan'dan kaynaklanan bir durum söz konusu değildir. Derlemeye giden dönemin radyo görevlisi kaynak şahsın verdiklerini derleyip üst makamlara teslim etmiştir. Ancak o görevli konuyu çok yakından takip eden birisi olsaydı, âşığımızın bu pek ünlü şiirinin başkası adına kayda alırken ilgiliyi uyarırdı. Semaiye gelince, âşığımız böyle bir şiiri kendine mal edecek birisi değildir, güçlü bir âşıktır. Ama, aşağıda açıklayacağımız sebeplerden biriyle ilgili olarak karışıklık ortaya çıkmıştır.

Âşık şiirlerinin başına gelen bu karmaşanın sebeplerinedir?. Onlardan birkaç tanesini maddeler halinde sıralayıp kısaca açıklayalım.

1. Çok sevilen bir şiir ki bu türkü olarak da söyleniyor olabilir, söyleyenlerin keyfine göre başka bir âşığa, özellikle kendi sevdiği veya hemşerisi olan bir âşığın adına bağlanıverir. Bu, en çok görülen ve ahlak dışı olarak kabul edebileceğimiz bir olaydır.

2. Hafızasındaki şiirlerin hangi âşıklara ait olduğunu unutan veya karıştıran kaynak kişiler de bu tür yanlışlığa düşebilir. Özellikle yaşı ilerlemiş kişiler âşık adlarını kolayca karıştırabilir.

3. Yaşanılan dönemin gereği dışarıya açılmayan âşıkların şiirlerini ele geçiren açıkgozler ufak tefek değişikliklerle şiiri kendi adına çalıp söylemeye başlayabilir

4. Özellikle şiirleri türkü olarak da okuyabilen kaynak şahıslar çok sevilen âşıkların şiirlerini kolaylıkla topluluğun beklediği âşığın adına bağlayıverir. Burada ünlü âşıklara bağlanan şiirler söz konusudur..

Bu sonuncu maddenin çok olumsuz bir örneğini hatırlatmak isteriz. 19. yüzyılın önde gelen âşıklarından Erzurumlu Emrah günümüzde de çok sevilen, şiirleri türkü formunda okunan, hatta sanatçılar tarafından dönemin teknik kolaylıklarından yola çıkılarak plak, kaset, CD türü araçlarla geniş kitlelere ulaştırılan bir âşığımızdır. . Onun şiirleri üzerine uzun bir yazı kaleme alan merhum Cahit Öztelli daha sonra o yazısının adını değiştirerek âşığımızı incitici bir dil kullanmıştır. İşte o iki ad:

“Erzurumlu Emrah’a Mal Edilen Şiirler”, *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı 1975*, Ankara 1975.

Sahte Şöhret Bir Ozan: Erzurumlu Emrah, Ankara 1976.

Yılıktaki yazının adını asla yadırgamıyoruz, doğrudur. Çünkü pek çok şiir, tıpkı Karaca Oğlan'a bağlandığı gibi Emrah'a da bağlanarak söylenmekte ve yayımlanmaktadır. Ancak ayrı basım havası taşımayan ve kapak geçirilerek kitap şeklinde yayımlanan ikincisinin adı asla doğru değildir. Sanki Emrah başkalarının şiirlerini kendine mal ederek okumuş, yazıya geçirmiş gibi bir soğuk hava estirmek istenmektedir. Nitekim kendisi de bir Emrah kitabı sahibi olan Vehbi Cem Aşkun bir makale ile bu sevimsiz olayı kınamıştır:

“Erzurumlu Emrah Hiç Bir Zaman Sahte Şöhret Değildir”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 16 (321), Nisan 1976, 7609-7610.

Bu arada bu konularda sorumlu kişilerin kimler olabileceği konusu üzerinde durmamız gerekiyor. Çünkü bir cönkte Karaca Oğlan adına bağlı olarak kayıtlı olan şiir başka bir cönkte Âşık Emrah adına kayıtlı olarak görülmektedir. Bu durum karşısında araştırmacı veya yayıncı ne yapmalıdır? Bu tür ikiliği, hatta üçlü ve dörtlü durumları ortadan kaldırmak uzmanlık isteyen bir iştir. Aynı şiiri her iki âşığımıza bağlayamayacağınıza göre işin içine yayıncının yani yayına hazırlayanın uzmanlığı devreye girecektir.

Biz bu konuda âşık edebiyatı araştırmacılarına örnek olması için Karaca Oğlan'ın şiirlerinin bağlandığı âşıklarla ilgili bir değerlendirme yapmıştık. Orada gözümüze çarpan özellikleri Ercişli'nin de yer aldığı örneklerle şöyle gösterebiliriz:

1. Köroğlu-Karaca Oğlan-Ercişli Emrah: Köroğlu, hikâye kahramanı olanı değil, 17. yüzyılda yaşayan âşığıdır. Bu üçlünün yaşadığı coğrafyayı göz önünde bulundurarak bazı ipuçları yakalamalıyız. Öncelikle kelime dünyaları ele alınmalıdır. Mesela Ercişli ile Karaca Oğlan'ın kelime dünyaları oldukça farklıdır. Kelime dünyaları onları ayırt etmemize yardımcı olabilir. Ayrıca, kendilerine ait olduğu konusunda kesin hükme ulaştığımız şiirlerin üslup özellikleri de bize yardımcı olabilir.

2. Âşık Kerem-Âşık Sefer Ali (Azerbaycan)-Karaca Oğlan-Ercişli Emrah: Aynı şiir değişik kaynaklarda bu dört âşığıımızın adlarına bağlı olarak söylenmektedir. Emrah ile Ali'nin dilleri bir birlerini okşamaktadır. Kerem'in dili ile Karaca Oğlan'ın ağız özelliklerinin farklı olduğunu biliyoruz. Acaba, bu şiir bu âşıklardan birine ait olup başkaları tarafından kelimelerle de oynanarak başka bir âşığı veya bölgeye bağlanmış olamaz mı?

3. Ercişli Emrah-Karaca Oğlan; Bu iki âşığıımızı özellikle ele alıyoruz. Karaca Oğlan, W. Radloff'un *Proben* dizisinde yer alan ünlü hikâyenin kahramanıdır. Aynı şiirin ilk dörtlüklerini vererek değişikliklerin nasıl ortaya çıktığını göstermek istiyoruz. Proben'deki dil oldukça farklıdır, bunun sebebi derlendiği Türk coğrafyasının dilinden kaynaklanmaktadır.

*Çıhtım yücelere seyran eyledim
Yar ile gezdiğim yerler perişan
Gurbet elde bir ah çektim ağlaram
Bir men değil cümle alem perişan (Ercişli)*

*Endim höcrelerinsehireiledim
Yaremingezdüğü yerler perüşan
Firak geldi ben ah çekip ağladım
Salt ben değil cümle alem perüşan (Karaca Oğlan) (Sakaoğlu 2014: 165)*

Söz Ercişli Emrah'tan açılmışken Azerbaycan Türkü genç bir meslektaşımızın çalışmasından devam edelim. Seyran Gayibov'un *Hasta Kasım'ın Bir Naziresi Üzerine* adlı makalesinden birkaç satırı alalım. O şöyle demektedir:

“Bilindiği gibi Emrah, edebiyat tarihimizde şairlik hakkı belli bir süre elinden alınmış güzide sanatçılarımızdan biridir. Ercişli Emrah ilgili araştırmaların tamamında “şiirlerini uzun yıllar Erzurumlu Emrah adına yayımlamıştır” ibaresiyle karşılaşılmaktadır. Bu yüzden Ercişli Emrah'ın edebî şahsiyeti belli bir süre sisli perde arkasında kalmıştır.” (Gayibov 2007: 48)

Bu görüş son derece yerindedir ve bizler de yıllardan beri aynı görüşü paylaşıyoruz. Ancak yazının devamındaki cümlede bir konu öne çıkarmaktadır:

“[Ercişli'nin] Gün yüzüne çıktığından itibaren de olumsuzluklar peşini bırakmamış, bazı şiirlerinin diğer şairlere, özellikle Karacaoğlan'a ait olduğu konusunda düşünceler ortaya atılmıştır.” (Gayibov 2007: 48)

Yazarımız bu konuda örnekler verirken bizim 2004 yılında yayımladığımız *Karaca Oğlan* adlı 1030 sayfalık kitabımızı görmemiş olmalıdır. Gerçi bizim başka bir kitabımız ile bir makalemizden yararlanmışsa da örnek ad olarak ileri sürülen Karaca Oğlan ile ilgili görüşleri için bizim kitabımıza da bakabilirdi. Bunda, yazının basım için uzun süre beklemiş olacağı ihtimalini de göz önünde bulunduruyoruz.

Bakalım Gayibov neleri ileri sürüyor. Biz uzun cümleyi maddeleştirerek okuyucularımıza bir kolaylık sağlamak istiyoruz:

1. Meselâ Sakaoğlu'nun yayımladığı *Ercişli Emrah* (Sakaoğlu 1987: 112) eserindeki “Men de bu caha-na geldim geleli “ mısralı koşmasını Nejat Birdoğan(1974: 7151-7153) Karacaoğlan'a ait olarak gösterilir.

2. “Bu gün aziz gündür, derneğimiz var” mısraıyla başlayan koşması (Sakaoğlu 1987: 114) Behçet Dede tarafından Ahıskalı Emrah'a ait olarak gösterilir.

3. “Bir yiğidin yaman derdi” mısraıyla başlayan semaisi (Sakaoğlu 1987: 132) Ahıskalı Emrah'a ait olarak gösterilir.

4. Karaca Oğlan - Ermenekli Ali / İhrakî

Bilim dünyasında pek de tanınmayan bu âşığımızı merhum Doğan Atlay yıllar önce şöyle tanıtmıştı: “İhrakî'nin doğum ve ölüm tarihlerini bilemiyoruz. Seferberlikte 70-75 yaşlarında öldüğü söylenir. Günümüzde Gündal soyadını taşıyan kalabalık bir ailenin atası olan İhrakî daha çok taşlama, hicviye ve destan türünde şiirler yazmıştır.” (Atlay, 1997: 45).

Yukarıda andığımız *Karaca Oğlan* adlı çalışmamızdan yola çıkarak birkaç cümle ile konuyu ilgilerinize sunalım.

Kitabımızda, “...girmedim mi ben / ... dermedim mi ben” kafiyesiyle yer alan koşma için şunları söyleyebiliriz. Bu şiir Müjgân Cunbur'da (1973 ve 1985: 190), Cahit Öztelli'de (1978: 150-151), Karaer [(1973)]'de 198)ve bizde (2004: 527-528; 2012: 521) üçer dördlükten oluşmaktadır. Atlay'da ise (1997: 47) altı dördlüktür. İlk dört kaynaktaki dördlükler, Atlay'da da ilk üç dördlüğü oluşturmaktadır. Bu demektir ki Atlay'da altıncı dördlükte yer alan mahlas da öbürlerinde üçüncü dördlüğe kaydırılmıştır. Hemen aklımıza şu soru geliyor: Niçin Atlay'dan çok önce yayımlayanlar üçer dördlülle yetinmişler?

Şiir, Kâmil Efendi adlı bir zatın kaçan nişanlısının üzerine onun ağzından söylendiği için, mahlas dördlüğünde Kâmil adı geçmektedir. Atlay, bu şiir için şöyle demektedir: “Bu şiiri Cahit Öztelli Hoca biraz değiştirip Karacaoğlan adına kaydetmiş... Keza Müjgân Cunbur.” (Atlay, 1997: 46-47).

Elbette Atlay'ın, “...biraz değiştirilmesi” görüşüne katılamıyoruz; çünkü bu değişiklikleri kaynak kişilerde daha çok ve daha sık görüyoruz.

Hele hele şiirin altı dördlüğe çıkarılması anlaşılır gibi değil. Bize göre burada Karaca Oğlan'ın bu şiirini bilen bir âşık, İhrakî de olabilir, Karaca Oğlan'dan aldığı ilhamla âdeta nazire yazarcasına bir şiir yazmış ama duygularını frenleyemediği için de şiiri altı dördlüğe kadar çıkarmıştır.

Yeri gelmişken bir konuyu da araya sıkıştırıverelim. Bazen olayın tam tersi bir durumla karşılaşılır. Mesela âşığın uzun bir şiir ikiye bölünerek iki ayrı şiirmiş gibi yayımlanmaktadır.

Bukonuda Karaca Oğlan'ın bir şiirinin başına gelenler tarafımızdan bilim dünyasına sunulmuştu (Sakaoğlu 2004: 375-379 ve 2012 371-375).

Şiirlerin tamamını alamayacağımıza göre bir değişik yol bulmamız gerekecek. Karaca Oğlan'dan birinci ve sonuncu dördlüklerle İhrakî'den birinci, üçüncü, bir yer adı geçtiği için beşinci ve mahlas dördlüklerini alacağız.

Bakalım şiirimizin başına neler gelmiş.

*Sana derim sana hûbların şâhı
Soyunup koynuna girmedim mi ben
Koynunda açılan domurcuk gülün
Senin iznin ile dermedim mi ben*

.....

*Bu sâdık dostundan ne tez usandın
Her münâfıkın sözüne inandın
Karaca Oğlan da bilmez mi sandın
Gizli surlarına ermedim mi ben
(Sakaoğlu 2004: 527-528 ve 2012: 521)*

Ermenekli Ali/İhrakî

Kaçma benden kaçma sevgili yarım
Evvela koynuna girmedim mi ben
Koynunda açılan gonca gülleri
El uzatıp bir bir dermedim mi ben

.....

Sevdiğim sen beni bilmez mi sandın
Vardın düşmanların sözüne kandın
Sevgili yarından ne tez usandın
Her bir yalanına ermedim mi ben

.....

İçirdin feleğin gamı zehrini
Genç yaşımda çektim gurbet kahrini
Bana terk ettirdin sen Mut şehrini
Aşkın ile Anamur'a varmadım mı ben

Sevda ile ateş üstü yerimdir
Herkesleeder'din **Kâmil** yarimdir
Sen bulmuşsun bana Mevla kerimdir
Senden âlâsını bulmadım mi ben

(Atlay 1997: 47 ve oradan Sakaoğlu 2004: 182-183 ve 2012: 180)

Yazımızın başlığında hangi soruyu sormuştuk? *Âşık Şiirini Kimler Karıştırıyor?* Galiba her sınıftan insanımız bu bozma işinde el birliği ile çaba sarfetmektedir.

KAYNAKLAR

Nejat Birdoğan, "Kitaplar Arasında: Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Üzerine", *Türk Folklor Araştırmaları*, 15 (304), Kasım 1974, 7151-7153.

Seyran Gayibov, "Hasta Kasım'n Bir Naziresi Üzerine", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), Haziran 2007, 47-53.

Saim Sakaoğlu, Ercişli Emrah, Ankara 1987.

Saim Sakaoğlu, Karaca Oğlan, Ankara 2004 ve 2012.

www.ahiskali.com

(Öztelli, Cunbur ve Karaerile ilgili kaynaklar hatırlatma için verilmiştir.)